

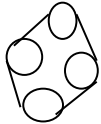
**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI KEI NA VEIVAVAKOSO LOTU ESO**

June 30, 2019: Penitiko 3 [Pentecost 3]

Bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegu-cegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gumu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qaraumi na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

Ena macawa oqo Siga ni Turaga 30 June, 2019:

A.Ai Vakamacala ni I, II Tui [Kings 1 and 2]: I. Meda raica vakararaba mada nai vola e rua oqo:

1. Nai I kei II Tui: I. E dua ga nai vola, baleta ga ni rui balavu ka dredre me rauta me volai ena dua ga na vola vivigi [scroll], sa mani wase rua kina. Nai I Tui e rawa ni wase vakatolu: 1-2 nai otioi ni gauna ni veiliutaki nei Tevita kei nai tekivu ni veiliutaki nei Solomone, na luvena, me tui e Isireli [Isireli kei Juta]; 3-11 sa tukuni Solomone, ena nona vuku, maqosa ni nona veiliutaki; nona tara na Vale ni Soro kei na kena vakatabui; 12-22 sa baleta na veika a yaco ni sa oti ko Solomone, na nodra vakarorogo vei Rapoama, na luvei Solomone e rua na yavusa, ko Juta kei Penijamini ka nodra koro turaga ko Jerusalemi. Rauta na 930 [na gauna e soli, e nanumi ga –approximate]. Sa riba na 10 na yavusa ena nodra sega ni duavata ena veiliutaki kaukauwa nei Rapoama; era bulia nodra tui taumada ko Jeropoama, na turagani valu nei Solomone, ka vakaitikotiko taumada mai Sekemi; sa veisau vakawasoma na kena koro turaga qai laki tini sara mai Samaria ni bera na kau vakabobula ki Asiria. II. Meda lesu tale ena tawase rua ni matanitu ni oti o Solomone: Ena gauna oqo sa tawase rua tu ko Isireli [Isireli kei Juta, raica I Tui 12] ka tekivu ena 930 BC/BCE. Sa lesu na matanitu ruarua ki na qaravi kalou tani kei nai valavala velavela. Ko Juta e veisau ga na tui ena kawa i Tevita, ia o Isireli e sega ni ka vou na vuaviri [coupe] sa tiki ni bula ni matanitu...sa veisau ga na tui ena veigauna. Nai II Tui e kune kina nai talanoa vakaloloma me baleti ira e 12 na tui Isireli kei na 16 na tui Juta. Ena loma ni 130 na yabaki sa toro sobu tikoga na bula e Isireli me yacova na 722 [II Tui 17:6], sa rusa vakadua ko Isireli ka ra kau vakabobula na Isireli mai vei

Salamanasa na Tui Asiria. Ena matanitu tawase, e rua ga na tui erau vakayacora na veivakavou, ko ya ko Esekaia kei Josia, e vinaka na nodrau veiliutaki ka rauta ni oti e 136 tale na yabaki sa qai kau vakabobula ko Juta ki Papiloni mai vei Nepukanesa ena 586 BC/BCE. Ena loma ni gauna ni butobuto oqo, sa tukuna nai VT ni 30 na tamata ni Kalou [parofita] eratou valataka na dina kei na dodonu ni Kalou ko Jiova. E rua vei ira na rogo ogo ko Ilaija kei Ilaisa. III. Nai I&II Tui e sega walega ni tukutuku ni veigauna ka vakabibitaki kina na veisiga bibi kei na veika e yaco, ia na kedrai tukutuku talega na matatamata digitaki ni Kalou ka tukuni mai ena NONA RAI NA KALOU; e sega ni lesoni ga ni vuli vuku [academic], ia sa baleta talega na bibi ni bula ni tamata [Theological]. E va nai wasewase levu ni nodra bula na Isireli: 1. Nodra veiliutaki na Qase, tekivu mai vei Eparaama ka yaco yani vei Josefa; 2. Na parofita mai vei Mosese ki vei Samuela [na parofita vakataki Aisea, Jeremaia, Isikeli, etc era parofisai ena gauna ni Tui]; 3. Na Tui: Saula, Tevita, Solomone, Rapoama...[tawase rua na matanitu] ko Juta e tomani yani na kawa i Tevita...Apija....Eapi ki vei Setekaia, me yacova na kau vakabobula ki Papiloni. Na matanitu 10 na yavusa a tui ko Jeropoama, veitaravi ka levu na vuaviri me yacovi Osea ka vuaviri mai vei Asiria ena 722 ka ra kau vakabobula na Isireli ki Asiria; oti kina na matanitu o Isireli. 4. Na Bete e Juta... mai vei Josua kei vei Kaiafa [gauna nei Jiu]... era vakabete talega o Isireli, ia sega mai na kawa i Livai. Enai Vola Tabu vakavavalagi, se Vakaviti [e duidui mai nai tuvatuva ni VT vakaIperiu, eda sa goleva oti ko ya], nai tukutuku baleti ira na tui e kune ena 4 nai Vola: 1. I Samuela: Samuela ki vei Saula; 2. II Samuela: Baleti Tevita; 3. I Tui: Solomoni ki vei Eapi; 4. II Tui Eapi ki vei Setekaia. Ni ko wilika tiko nai vola e dau tukuni mai me wiliki na Tukutuku ni kedrai vola na Tui Juta ... kei Isireli [History of the Kings of Judah, I Tui 14: 29, 15: 7etc., ... kei na II Veigauna 16:11...eso nai tukutuku ogo sa tiko ga ena Tui kei na Veigauna]. IV. Na veiliutaki vakatui ena gauna ko ya e duidui sara mai na veiliutaki ni Ranadi mai Peretania, ko ya e veiliutaki ga [reign of monarchy] sega ni vakatulewa [rule], na matabose, e vakatulewa [parliament...Prime Minister, President...democracy]. Enai VT, na Tui sa veiliutaki [reign] ka vakatulewa [rule], sa nona na kaukauwa taucoko [absolute power] ka tau nona lewa [decree] ka sega ni dua e rawa ni saqata. Ena vakasama ogo sa bibi kina na nona bula na Tui me veitaratara kei na Kalou, ka vakayacora na lewa ni Kalou, ka ra veivakasalataki vua na tamata ni Kalou, na bête se parofita. Eda raica tiko ogo ena veituberi nei Ilaija na Parofita, vakasalataka na tui se vunauca na tui ke cala e mata ni Kalou. Eda sa vakadeitaka ga na vakasama ni nodra talaidredre na tamata vua na Kalou: ni ra talaidredre era na totogi se vakavulici, ni ra na talairawarawa, era na vakalougatataki [na formulae: talaidredre = totogi...vakavulici; talairawarawa = vakalougatataki: disobedience = punishment; obedience= blessings]. 4. Sa nanumi ni a vola ko Jeremaia, se eso na parofita. Na Tui I [22 na wase] & II [25 na wase] e rawa ni ko wilika ga ena 2 na aua.

II Tui 2: 1-2 [6-14]: I. Dina ga ni bibi noda raica na nodra bula na tui kei na nodra digitaki me liutaka na vanua; ia e loma ni talanoa ogo sa sega ni yali kina na nodra cakacaka na parofita mera vakasalataka na tui se

vakadodonutaka na tui nira sa gole tani mai vei Jiova. Sai tavi bibi talega ni parofita mera tukuna tiko na dodonu ni Kalou vei ira na lewe ni vanua: mera talairawarawa ka muria na Kalou ena vakalougatataki, nira talaidredre era na vakavulici se totogitaki me vaka eda sa kila tiko. II. E nai II Tui I eda raica ni sa veisau na Tui, sa tui ko Asaraia na luvei Eapi, ia ni via gole ki na kalou tani sa yaco vua nai totogi, ka yaco talega vei tamana, ko koya ena sega ni qai bula tale mai na nona lutu vakacalaka; na mavoa ga ko ya ena vakamatei koya; sa yalataka vua na parofita. III. E nai lakolako ogo nei Ilaija [Ilaijia] kei Ilaisa sa dusia tale vei keda na nodrai lakolako mai Ijipita na Isireli ki na vanua ni sucu kei na oni—eda raica lesu tale kina na kaukauwa kei na veivakurabuitaki ni Nona veivakabulai na Kalou vei Isireli. Sa lewa na Kalou ko Jiova me rau lako sivita na veikoro ogo ka tu na kenai balebale ena nodrai lakolako mai na Isireli ni mai tawa na vanua vou. Na veikoro erau lako sivita mai: Kilikali [*ni kosovi na Joritani, matai ni vanua ni vakacegu, cilivi kina na luvadra era sa bera ni cilivi ena nodra lako mai Ijipita, qaravi kina nai matai ni Kanavata ni Lakosivia ena vanua vou (Josua 5), Peceli, [24 kilomita mai Kilikali, vanua ea sota kina ko Jekope kei na Kalou (Vakatekivu 28)], Jeriko, [*voleka ga ki Kilikali, matai ni koro me vakarusa ko Josua ena kaukauwa ni Kalou (Josua 6), na Joritani,* [*na uciwai era a kosova na Isireli, ena Nona cakacaka veivakurabuitaki na Kalou [mini crossing], me vakaga mai na Wasadamudamu ka ra kosova na Isireli ena vanua mamaca (Josua 3)]; sa nakita na Kalou na nodraui lakolako ogo na parofita ka ni vakadeitaka na dina ni Nona cakacaka kei na Nona tiko na Kalou ena nodra bula na Isireli, ka vakakina vei rau, me rau vakadeitaka ga nodrau vakabauta. Erau lako mai na parofita e rua, ko Ilaijia kei Ilaisa mai Kilikali, ki Peceli, ki na Joritani, kei na taikadua ni uciwai, na vanua sa mai kaucake kina ko Ilaijia. Ia ena veivanua kece erau lako kina, sa vakasalataki Ilaisa ko Ilaijia ka me tikoga kina, ia sa lomaqa na parofita gone me tomana tikoga na qase ena nonai lakolako. Eda sega ni kurabui ena veivanua kece erau vakacegu kina era tu talega kina ko ira na nodraui tokani. IV. Ko ira na ‘luvadra na parofita mai Peceli’ era tiko vakavuli ka ra veiqaravi ena vanua ko ya. E a tauyavutaki nai tikotiko vakaoqo ena gauna nei Jerepoama na Tui mera maroroya na qaravi Jiova e Isireli. Ko ira na gonevuli parofita ogo era vakadinadinataka na nodrau veisau, veisolisoli se veisosomitaki ni parofita ko Ilaijia ki vei Ilaisa. Nai tutuvi nei Ilaijia sai vakaraitaki ni nona kaukauwa ka daucakava kina na**

cakamana, e muri sa vakayagataka talega ko Ilaisa. V. Na kena kerei me ‘vakaruataki’ nai votavota [double portions], sa dauvakayacori me soli vua na ulumatua [raica na Vakaruua 21:17 kei Vakatekivu 25:31]. Sa nanuma ko Ilaisa ni sa ganiti koya nai tutu vaka ulumatua [heir] ka sa dodonu me solia vua ko Ilaija na veivakalougatataki. Sa raica ko Ilaijia ni sa Nona na lewa na Kalou me solia nai solisoli koya, ka me waraka ga ko Ilaisa. **Ia, sa raica na Kalou na yalo Ilaisa, ka kila ni sega ni kerea me nona ga, se kocova me vakalevulevui koya cake kina, ia me vakayacora ga kina na loma ni Kalou; sa solia vua nai solisoli.** *Sa vakadeitaka tikoga na Kalou na nona dina vei ira na nona parofita, mera vakaraitaka talega na parofita na dina ni Kalou koya ka vakadewataka vei ira na lewe ni vanua. Nai solisoli sa sega ni soli me dokadoka kina se cibitaki koya kina se vakalevulevui koya kina, ia sa soli me ia kina na veiqaravi...ko ya na yalo me tiko ni soli veikeda nai solisoli...meda ciqoma ga ena yalo malumalumu ka vakayagataka mera vukei kina na tamata.* VI. Sa kaucake ki lomalagi ko Ilaijia ka vodo yani ena qiqi bukawaqa kei na kena ose bukawaqa talega ka kauta yani na covulaca; sega ni yali se mate. Nira tovolea na luve ni parofita mera vakasaqara na yagona era sega ni kunea. Ko Inoke talega [Vakatekivu 5:21-25] e a kau bulabula ki lomalagi, ko Mosese e sega ni kune na kenai bulubulu...*buluti koya ga na Kalou.* **Eratou a laurai vata ko Ilaijia, Mosese kei Jisu ena ulunivanua ena matalia ni yagodratou...** eratou sega ni mate, ia eratou bula tiko [Marika 9:1-13; Maciu 17:1-13; Luke 9: 28-36]. Eda kila ni ko Jisu [Cakacaka 1:9] talega e kaucake ki lomalagi ena matadra na vakabauta. VII. Sai naki ni Kalou me tomani tikoga na veiqaravi ka sa dau vakarautaka na Nona tamata me tomana yani na veiqaravi ena vanua sa kacivi kina. Sa vakarautaki oti ko Ilaisa, sa solia vua na Kalou na kaukauwa, sa talai yani me veiqaravi. Sa dua nai yaloyalo matata meda muria na tamata eda muri Jisu.

Ai Vakamacala ni Same: *Era vakayagataka na Iperiu na Same me tiki ni nodra soKalou, tiki ni nodra sokalou ena kena wiliki, ena masu kei na nodra bulia nodra masu. Sa vakayagataka ko Jisu ka ni kawa mai vei ira na Iperiu. Eda sa vakayagataka vakalevu na Lotu VaKarisito baleta talega ni tiki ni bula nei Jisu kei ira nai apositolo kei ira na tamata Lotu VaKarisito. Sa uasivi meda bulia noda masu mai na veisame sa volai tu: noda vakacaucautaka [praise], vakavinavinaka [thanks], noda kerekere veivuke [help] vua na Kalou. E wase vakalima na Same ka ra veiwekani kei nai vola e lima ka vakatokai mei vola nei Mosese, na Penitatuki [Penteteuch-pente- 5, teuch-vunau se lawa]. 1. Na 1-41 sa veiwekani kei nai Vakatekivu [Genesis], na buli kei vuravura, nai valavalaca ni tamata kei nai tekivu ni cakacaka ni veivueti ni Kalou. 2. Na 42-72 sa veiwekani kei na Lako Yani [Exodus], na*

cakacaka mana ni Kalou ena Nona veivakabulai vei ira Nona tamata. 3. Na 73-89 sa veiwekani kei na Vunau ni Soro [Leviticus] sa baleta na veiqaravi ni Kalou me solia nai vakarau, vunau se lawa mera vukei kina na tamata ena nodra bula, bula yadua kei na bula veimaliwai vaka veiwekani. 4. Na 90-106 sa veiwekani kei na Tikovoli mai na Lekutu [Numbers], nai kuri ni lakolako ki na vanua ni 'sucu kei na oni' kei na kedrai wiliwili na lewe ni matatamata digtiki kei na vanua me nodra. 5. Nai ka lima ni wasewase na Same 107-150 sa salavata kei nai Vakaruva [Deuteronomy-deutero -2, nomy, mai na nomos- lawa] sa vakabibitaki kina na veivakurabuitaki ni Nona veivakabulai na Kalou ka sa dodonu ga me ia Vua na veivakacaucautaki kei na vakavinavinakataki. Na Same ogo sa dauvakayagataki vakalevu ena soKalou e vale ni soro se na veivale ni lotu. Me tukuni tale, sa rawa nida vakayagataka meda bulia kina na noda masu kei nai vakarau ni soKalou. 6. Na Same e 77 e tiko enai katolu ni wasewase ka me vakacerecerei na kaukauwa ni Kalou, eda qaravi koya, me ia na veivakabulai. Sa vakacaucautaki talega na Kalou ena nona tabu ka savasava ka dodonu me qarava ka vakarokorokotaka na tamata.

Same 77 [1-2, 11-20]—eda na raica kece: E rawa nida wasea vakaruva: I. Same 77: 1-10: sa tu taudua na daunisame ka vakatusa tiko na malumalumu eso ni nona bula. Sa vaka edua e soKalou tiko ni vakila na nona malumalumu sa cuva sobu ka lesu mai vua na veika ca sa vakayacora oti ka masulaka tiko vua na Kalou. Sa vakataroga na taro bibi eso e lomana [e lomada talega]: *Ena cati au tiko beka na Turaga? Ena sega beka ni vinakati au tale? Sa mudu beka na nona loloma tudei? Sa oti beka na yaga ni nona yalayala? Sa guilecava beka na Kalou na dau yalo loloma? Sa taura beka nai tutu ni nona yalo loloma, na cudru? Ia au sa kaya e lomaqu, Na ka duadua e mosimosi vei au ogo, Ni sa veisau na liga i matau nei Koya sa Cecere sara'*[6-10]. II. Na 11-20 sa veisau na nona vakasama na Daunisame, sa raica vakaiyaloyalo na veituberi loloma ni Kalou kei na nona veivakabulai me vaka ena Lako Yani [tiko bobula kei na i lakolako ki na vanua ni sucu kei na oni, kei na cecere ni nona veituberi na Kalou. Sa dusia na veimaroroi, veivakacegui kei na Nona cakacaka veivakurabuitaki na Kalou ena veigauna sa oti me vaka ni sa daukauwaitaki ira ka lomani ira na Nona tamata. III. Sa talei ni sa gole tani na tamata mai na nona nanumi koya ga vakai koya. Ka veisautaka na nona vosa 'au' ki na nona raica na Kalou, "*Sai Kemuni na Kalou sa caka mana tiko: Kemuni ni sa vakatakila oti na Nomuni kaukauwa ena kedra maliwa na tamata.*" Sa tuberi keda nona tamata me vaka nai Vakatawa ni sipi, 'O ni sa tuberi ira na nomuni tamata me vaka nai vakatawa ni sipi, ka rau veiliutaki kina ko Mosese kei Eroni.' Me da vakanamata tikoga Vua na Kalou na Dauveisereki, Dauveivagalalataki, Dauveimaroroi ka Dauveikauwaitaki.

C. Ai Vakamacaka me baleta nai vola ki Kalatia:

Vola ko Paula mai Anitioki ena 49 AD/ACE ni bera na bese mai Jerusalemi ena yabaki 50 ka saqati ira na Jiu ka ra tovolea me vakacuruma ena bula vaKarisito nai vakarau vakajiu mei kuri ni vakabauti Jisu. Sa vakadeitaki ga na ciqomi Karisito, vakabauti koya, sa kune kina na bula vou...sa sega ni kenai kuri na muri lawa, me vaka ga sa vakadinadinataka ko Paula ena nona bula, e liu ka qai kunei Karisito ka sa valalagataki koya mai nai 'vua'. Sa vakadeitaka ko Paula na uto ni vakabauta, ko ya na veivalalagataki sa veisereki kina ko Jisu Karisito mai na veivesuki ni Lawa:5:1, "O koya mo dou qai tu dei ena lalaga sa vakalalagataki keda kina na Karisito, ka mo dou kakua ni vakataotaki tale enai vua mo dou bobula kina." Nai vola ogo e kaya o Martin Luther 'ni nonai vola talei ka vakayagataka na vosa 'me rau vakamau' vata kei nai vola ka vola ko John Bunyan e rawai koya talega vakalevu nai vola ogo: A cava na vuna? 1. Baleta ni tara na bula e loma ni tamata yadua, me vaka na cudru [emotion]; 2. Tara sara na bula vakayago, me vaka na nona tukuna na nona tauvimate [personal]; 3. Tara na vakasama vuku, me vaka na veivakasama ni nona a Farisi e liu, na Lawa kei na nona veibatata na galala sa kauta mai ko Karisito [Intellectual]; 4. Tara na bula vakayalo...na macawa ni bula ni vakararavi e na veivesuki ni Lawa ka bobula kina e liu kei na veisereki me 'bobula' nei Karisito, sa yaco kina na galala dina [spiritual]; 5. Sa tonotonomata, sa tukuna vakadodonu ko Paula na leqa sa coko kina ko Pita kei iratou na vo ni apositolo ena nodratou totaka na nodra cilivi na kai matanitu tani; sa saqata vakaukauwa ko Paula [controversial]. Ogo na veileti e loma ni lotu, sa ka levu talega ea vakayacora ko Martin Luther, ena nona a coqa na lotu Katolika ka valataka kina na Veivakavoui ni lotu [ke so na gauna, wilika na '95 Theses' nei Luther -reformation]. Sa sega ni ca na kena tukuni na ka dodonu ena loma ni lotu me vakataka na ka e cakava ko Paula [controversial]. Nai naki dina ni nona cakacaka vakaukauwa kei na nona vakararawataki ena nona vunautaka nai Tukutuku Vinaka baleta ga ni vakabauta ko Paula ni solia vua na Turaga ko Jisu nai lesilesi ogo. Sai solisoli mai Vua na Kalou ki na nona bula me vakalotutaki vuravura, se me buli tisaipeli e vuravura raraba. Sa vakayacora ena gauna ni nona bula vakatamata, ka vakayacora tikoga ogo ena vuku ni vosa ka vola meda wilika, vakabauta ka cakacakataka. Dina ga ni tamata vuli vinaka ko Paula kei na nona buta vinaka enai vakavuvuli vakaJiu ka ni Farisi ko koya. Dina ga ni a sega ni dua vei iratou na tisaipeli taumada nei Jisu o Paula, ia sa vakadeitaka ni Tukutuku Vinaka sa mai kila ka vakabauta sa vakaraitaka se vakatakila [revelation] vua ko Jisu Karisito taumada ena sala mai Tamasiko[Cakacaka 9:1-22; 26:12-18].

C. Kalatia 5:1, 13-25: I. Na vakasama cecere eda goleva ena macawa sa oti [Kalatia 3:26-39] koya ni vakamacalataka ka boroya nai yaloyalo ko Paula me vaka ogo: Na Lawa, e tuberi keda yani ki na vakabauta. E vakayagataka na vosa vaKirisiti na 'paidagogos' se vakavavalagi na 'disciplinarian' ko Paula me dusia kina nai tavi ni Lawa, ko ya ni muri vinaka tiko ena vakayadrati keda tikoga enai lakolako; ia na vakabauti Karisito sa vagalalataki keda mai na Lawa meda vakarorogo ga ena Yalo i Karisito. Na kenai vakaraitaki ogo, na lawa e kaya, 'Kua ni Laba' ia na vakabauti Jisu sa veisautaka na bula, ko sa sega ni laba baleta ni kaya na Lawa, ia baleta ga ni sa vakavotuya e nomu bula na Karisito ena kaukauwa ni Yalona [Yalo Tabu] mo lomana na tamata. [sa tikina vinaka me veitalanoataki]. II. Na Kalatia 1, 13-25: Na tikina 1, sai soqoni

ni veika e via tukuna ko Paula se na vakalekaleka ni veika e qai tukuna e muri: *Sa mate na Karisito me vagalalataki keda mai na Lawa kei na valavala vakavanua, vakalotu ka vesuki keda se vakataotaki keda ena gauna e liu. Meda vakavinavinaka ga vei Jisu Karisito ko Koya sa veisautaki keda meda sereki mai na bula kocokoco, nanumi keda vakai keda, kei nai valavala vakasisila, meda galala [lalaga] mai kina.* III. Sa vakamacalataka ko Paula na duidui ni ‘galala mo valavalaca tikoga,’ kei na ‘galala mo veiqaravi.’ Na ‘galala mo valavalaca tikoga’ sa sega ni galala dina, ia ko sa vesuki ka vakabobulataki mo nei Setani. Se dua tale na kenai vosavosa, ‘*Au sa vagalalataki mai vei Karisito, sa sega ni ca m’eu cakava tikoga na veika au dau taleitaka e liu, baleta ni rawa me’u tusanaka ga noqu ca, au na vosoti, au qai galala tale.*’ Na vakasama oqori, sa sala ki na rusa. Ni sega ni yavutaki na noda cakava nai tavi ena loloma, sa vuataka ga na veika dredre, na veisei kei nai vakarau ni bula ka yaco kina na veitawasei. Na ‘galala mo veiqaravi’ sai koya na galala sa solia ko Karisito, me vakayacora na ka dodonu me vakarokorokotaka na Kalou ena nona veiqaravi ena yalololoma vei ira na tamata. Ni yavutaki na bula galala ena loloma i Karisito, sa na uasivi kina na bula. [Maciu 22:39].

IV. Ni bulataki na bula enai vakarau sa koto ena Kalatia 5: 22-23, ko sa na kila sara ga ni sa liutaki iko na Yalo Tabu ena nomu bula. Ni yavutaki na bula ena Yalo Tabu sa ‘vakasucuma’[e sega ni dua na ka ko cakacakataka, ia e vure mai nomu bula se sucu mai nomu bula] nai vakarau ni bula uasivi duadua. Meda raica mada na Vua ni Yalo Tabu: loloma ni soli bula se solia taucoko [love or loving care], reki...na marau dina se marau titobu e vu mai lomada se yaloda [joy or deep happiness], yakacegu, sega ni draki ni bula ni oti nai valu, ia na maravu ni bula se vutuniyau ni bula [shalom, peace or quiet serenity], vosota vakadede [self-control or endless patience], yalomalua se dauloloma [kindness or practical kindness], yalololoma valavala vinaka ka vakavatukana [goodness or unstained generosity], vakabauta [faithfulness or steady reliability], yalo malumalumu se yalomalua [meekness or gentle humility], valavala malua [self-control or firm self control], e sa sega vakadua ni dua na lawa e buli me vakamelei kina se vakadonui kina ni cala nai valavala kece oqo. [vaqara ka veitalanoataka tale mada eso na vosa vakaViti e rawa ni vakamatatataka na veivua ni Yalo Tabu]. V. Meda qaqarauni ena veivala se veisei e yaco tiko ena noda bula, vakayalo, vakayago: na bula eda via muri Jisu ka vakayacora nai vakarau sa vakasucuma na Yalo Tabu; sa

veivala kei nai vakarau ni bula vakayago sa tu talega ena lomada. [Dikeva, raica ka veitalanoataka nai vakarau vakaviti se vakaitaukei (Fijian cultural norms) kei vua ni Yalo tabu se nai valavala sa dusia oqo ko Paula]. Erau sega ni tautauvata na kaukauwa e rua oqo, (vakayago kei na vakayalo?), sa kaukauwa ga na Yalo Tabu. Meda veitalanoataka mada na ‘galala mo valavalaca tikoga’ kei ‘mo galala mo veiqaravi ena loloma’? Sereka na Kalatia 5:22-23 na vua ni Yalo Tabu?

D. Ai Vakamacala me baleti Luke: *Ko Luke e vola nai vola e rua oqo: ko Luke na Kosipeli kei na Cakacaka ni Apositolo. Meda raica mada vakalekaleka: Na vuniwai ko Luke [Kolosa 4: 14], na kai Kirisi, kenai balebale ni tamata lotu vaKarisito ka sega ni Jiu me vakataki iratou na tisaipeli nei Jisu se ko iratou ka vola na vo ni Kosipeli: Maciu, Marika kei Joni. Ko Luke e vola taumada na Kosipeli rauta na 60 AD/ACE mai Roma se Sisaria. Ni oti ga na Kosipeli sa raica ni ganita me vola na Cakacaka ni Apositolo se ganita vinaka me vakatokai me Cakacaka ni Yalo Tabu ka vakuria kina nona kila vakavuniwai ka sa ciqoma ni tiko tale edua na kaukauwa ni veivakabulai, ko ya na kaukauwa ni Kalou. Sa volai [63-70AD/ACE] nai vola vei Ceofilo [theo –kalou, philo-lomana], rairai dua na turaga lotu se dua nai vavakoso e ‘lomana na Kalou.’ Sa tomana kina na veika sa vakayacora ko Jisu, o koya ka vakatavuvuli vei ira na tamata, mate, ia sa tucake tale mai na mate, kei na nona kaucake ki lomalagi. Sa solia na Yalo Tabu mei solisoli ka yu ni kaukauwa mera qarava kina nai tavi vakaiapostolo. Sa tekivu na kadre ni Tukutuku Vinaka mai Jerusalemi ka dewa yani ki vuravura raraba [Cakacaka 2:1ff]. E vica na tikina bibi meda kila taumada: 1. Na veivakabulai sa mai vakayacora na Kalou ena bula nei Jisu sa baleti vravura taucoko [inclusive]: a. Ko Luke e sega ni vakacuruma nai tukutuku me kua ni vunautaki nai Tukutuku Vinaka vei ira na kai Matanitu tani me vaka ena Maciu 10:5-6 [cf Marika 6:7-13; Luke 9:1-6]; b. Sega ni vakacuruma na veitalanoa ni marama ni Kenani kei Jisu ena Maciu 15:21-28 [cf Marika 7:24-30]; c. Ko Luke e sega so ni vakabibitaka na kena vakayacori na parofisai mai nai VTM me vakataki Maciu. 2. Sega ni vakataki Maciu kei Marika, ko Luke sa qarauna me tekivutaka nonai tukutuku me salavata kei nai tukutuku ni gauna ko ya [raica e cake “an orderly narrative/account”--- “mai nai vakatekivu, meu veidutaitaka nai vola vei kemuni” Luke 1:3]: na bula vakapolitiki, vakailavo, veimaliwai kei na bula vakavanua [historical/geopolitical]. Na nona Kosipeli sa vakarautaki me baleti vuravura raraba. 3. E levu cake na matailalai ni nona tukuna na bula, mate kei na tucake tale ni Turaga ko Jisu. E levu cake nai talanoa me vakadinadinataka na tucake tale ena nona vakaraitaki koya vei iratou na tisaipeli. 4. Vakavolekati keda sara enai talanoa totoka ni yuvale [pen-portraits]: Elisapeci kei Sakaraia [1:5-25,57-80], Meri kei Josefa [1:26-56;2:1-26, 41-52]; Simione kei Ana [2:25-38] kei Joni na Dauveipapitaisotaki [3:1-20]. Oqo ko ira na turaga kei na marama e sotava ko Jisu ena nona bula. 5. Nai talanoa e rawa nida vakasamataka, veitalanoa kina ka raica na kena yaga ena noda bula: Na nodra vakadinadina ko ira era sa rawai ena bula ni Dauveiqaravi Levu, nai Vakabula ni tamata vakabulai, na Turaga ko Jisu [1:1-2], na marama ka lumuta na yavai Jisu ena waiwai [7:36-50], nona qaravi Sakeusa ka vakabulai koya [19:1-10], sota kei ira so tale na tisaipeli ka sega ni dua vei iratou na lewe 12, ko ya ena gaunisala ki Emeo [24:13-15]; 6. Sa tukuna e dua na ‘Jisu’ dauveikauwaitaki ka dauloloma: na marama ka lumuta na yavana [7:36-50], na marama turudrabalavu ena 12 na yabaki ka tara na tutu ni nonai sulu ena gaunisala vei Jairo [8:41-42,49-56] me laki vakabula na luvena yalewa yabaki 12 [8:43-48], na vada mai Neini ka vakabula na luvena tagane [7:11-17]. 7. Na totoka kei na titobu ni loloma mai*

vale [ni Kalou] ena veivosoti kei na vakabokoci ni valavalaca me vaka nai talanoa ena Luke 15:1-32: na sipi sa yali, na tiki ni siliva sa yali, na gone sa yali se gone cidroi. 8. Na nodra kauwaitaki na dravudravua, tamata e biligi tani ka vakalolomataki ka okati kina na marama. Sa vutuniyau ko Luke enai talanoa e veivakaugeti ka veilauti me yaga ena noda bula ni soKalou, vakadinadinataki Jisu kei na noda veigaravi ena vanua eda bula kina.

Luke 9:51-62: I. Me liu mada na kena qaravi ka vakacavari nai tavi sa talai mai kina e vuravura, ni oti ko ya, [mate, tucake tale mai na mate], me qai lako cake ki Lomalagi. Sa vakadeitaka ko Jisu me lako ki Jerusalemi, dina ga ni sa tu mai kina na mate, ia sa vakadeitaka kina na nonai lakolako kei na lomana se lomai Tamana...sa vakayacora ena vukuda. II. Sa tu na veimaliwai dredre vei ira na Jiu kei ira na Samaria—eda sa kila tiko ni ko Samaria e a tiki ni vanua ko Isireli—*ena gauna nei Tevita, Solomone, 12 na yavusa, na yavusa e 10 na yavusa era tawase mai vei Juta [Juta kei Penijamini] ena gauna nei Rapoama; ko ira na 10 Isireli e ra lewe talega ni matanitu o Isireli cokovata-Isirel, 10 na yavusa kei Juta, 2 na yavusa* [2 Tui 17:24-41; Joni 4:9]. Era sega ni ra vinakata na Jiu [*Juta kei Penijamini...e okati eke eso na lewe ni vanua era a sega ni a qali ena matanitu e 10 e Isireli*] mera takoso ga mai Kalili ki na ceva kei Jutia, ia era sa daumuria ga na sala balavu. Ia ko Jisu sa nakita me takoso, sa kenai balebale ni na kosova na veikoro eso e Samaria; sa talai rau ko Joni kei Jemesa me rau la'ki tukuna ni sa lako tiko yani ka me sikova na veikoro e Samaria. Sa ka ni rarawa ni sega ni ciqomi nai lakolako ka rau talai taumada kina na tisaipeli. Ni rau sega ni ciqomi, e sa dodonu ga me rau tavraka na kuvu ni soso mai na yavadrau [9:5], ia ena nodrau sega ni taura rawa, erau sa vinakata sara me vakarusai na veikoro ko ya. Sa sega ni sala ko ya e vinakata ko Jisu. Eratou sa lakova ga na veikoro eso eratou ciqomi kina. Oqo e dua nai talanoa vinaka ka matata sara kina na dauvosota vakadede [*tolerance*] nei Jisu, ka sega ni dautotolo na Nona vakatulewa. II. E sega ni rawarawa na muri Jisu, ia ko koya e via muri Jisu dina, me kua ni muria na lomana, me colata na nona kauveilatai ka muri Jisu. Sa vakaraitaka ko Jisu na dredre ni lakolako sa lako kina, ea kaya ni fokisi se manumanu e tiko nona vale [qara], na manumanu vuka e tiko nodrai tikotiko [sova], ia ko Koya e sega na Nona tikina. Sa vakanamata ga ki nai bulubulu kerei ka vakadavori kina na yagona, me vaka na Nona vakoti ka mate mai na kauveilatai. III. Na nona la'ki buluti tamana e dua, e sega ni ca se tabu ke vinakata me muri Jisu, ia me kua ga ni dua nai ulubale lokiloki, me vaka na teiwawa mada na nona

muri Jisu. Sa ka bibi kevaka e dua sa gadreva me muri Jisu me vakayacora sara, ka kakua ga ni lokuyara, se tiko tale edua na ka vuni e lomana, sa dusia ga ni sega savasava se vaKalou na via muri ko ya. IV. A cava e vinakata ko Jisu vei keda? Me taucoko noda soli keda vua [*total dedication, not halfhearted commitment*], sega ni ko digitaka ga eso na ka vinaka e nai vakavuvuli nei Jisu, me kakua ni vakatikina ga, se e tiko e lomamu e dua tale nai naki vuni. Meda ciqoma ga na kauveilatai kei nai sala vakatui [*accept the cross and the crown or cross before the crown*] na Nona lewa kei na Nona loloma [raica na Iperiu 12: 1-4]. Me da vakarau tu ka ciqoma na veika ena yali ena noda dui bula ka yavu tu ni noda bula, ka meda vakadeitaka noda rai vei Jisu. Me kua tale ni dua na ka e vakataotaki keda, se meda lomalomarua kina, se dreti keda laivi, ia ka meda vakaraici Jisu matua ka muri Koya me yacova sara nai vakataotioti. Sa yaga me *veitalanoataki mada nai balebale ni muri Jisu, colata noda dui kauveilatai ka muri Koya? Veitalanoataka mada na vosota na ‘taura vakamalua’, ‘kua ni yalo totolo’, vosota [tolerance]?*

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [*Bible Study Methods*], na sala ni vakadewataki ni vosota [*exegesis*]: A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [*context*]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31. C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosota kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu. Vakayagataka e so na taro ena vosota: A cava [*what*]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosota [*when*]? A cava na vuna [*why*]? Caka/yaco/rawa vaka evei [*show*]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [*tenses*]: “Au a lako!” [*past*], “au sa lako!” [*present*] kei “au na lako!” “ [*future*]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [*Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina*] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [*geography*], nai tovo ni bula, [*culture and traditions*], na veika e yaco ena gauna koya [*history*], kei nai vakarau ni nodra volavola [*literature*]. K. Ia sa dei tu ni ogo na vosota ni Kalou, e vosota bula [*Ipiriu 4:12*]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosota. L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [*Commentary*] se *Dictionary of the Bible* kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M. Na kena i otioti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc. se cava na kenai balebale /yaga ki nai yavakoso? N. Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo